

Mapiranje logora/mjesta zatočenja u BiH 1992-1995.

Dženana Karup Druško, direktorica organizacije Tranzicijska pravda, odgovornost i sjećanje

Organizacija Tranzicijska pravda, odgovornost i sjećanje, zajedno sa partnerskim Centrom za demokratiju i tranziciju pravdu iz Banja Luke, realizira projekat Mapiranje logora/mjesta zatočenja u BiH 1992-1995. godine od kraja 2013. godine.

Do sada smo završili i postavili na našu web stranicu 250 dokumentiranih logora i drugih mjesta zatočenja, a do kraja godine imat ćemo više od 350 završenih dokumenata koje ćemo postaviti na web stranicu.

Ovo je do sada najobuhvatniji projekat mapiranja svih zatočeničkih objekata/logora koji su postojali u BiH u periodu od 1992. do 1995. godine. Tačnije, nikad niko nije uradio ni sveobuhvatan popis logora i mjesta zatočenja koja su postojala u BiH u vrijeme sukoba, niti je bilo pokušaja nekog ozbiljnijeg dokumentiranja, osim što udruženja logoraša – u Banja Luci Savez logoraša, u Sarajevu Udruženje logoraša BiH, a u Mostaru Udruga hrvatskih logoraša u BiH – imaju svoje podatke.

Cilj projekta je da se dokumentiraju svi logori i mjesta zatočenja koji su postojali na području BiH u periodu od 1992. do 1995. godine, a u koje su bili zatvarani i zlostavljani i civili i vojnici. Osim toga ovakvim istraživanjem smanjuje se i mogućnost manipularanja činjenicama.

Naše istraživanje o svakom logoru i mjestu zatočenja pišemo na osnovu činjeničnih narativa koji sadrži podatke o osnivanju, upravi i osoblju, broju zatočenika, zlostavljanju, ubistvima i nestancima, kao i osnovne podatke o osuđenima za ratne zločine koji su počinjeni u logorima i mjestima zatočenja.

Narativ o konkretnom logoru se zasniva na izjavama bivših logoraša, koje smo uzeli od logoraša, zatim, na sudskim činjenicama, ukoliko je konkretni logor bio predmet sudskog postupka, ali i svim drugim dostupnim dokumentima.

U ovoj godini smo istraživali i zadokumentovali logore i mjesta zatočenja u Tuzli, Srebreniku, Lukavcu, Doboju, Brčkom, Donjem Vakufu, Sarajevu, Sokocu, Palama, Zenici, Foči, Bosanskom Petrovcu, Bihaću, Prijedoru, Velikoj Kladuši, Cazinu, Bosanskom Novom, Sanskom Mostu, Bosanskoj Krupi, Prnjavoru, Konjicu, Tomislavgradu, Širokom Brijegu, Ljubuškom, Bratuncu, Livnu, Mostaru, Nevesinju, Srebrenici, Srebreniku, Visokom, Bosanskom Šamcu, Bosanskom Brodu, Čapljini, Gacku, Busovači, i više mjesta u koja su zatvarani ljudi iz BiH u Hrvatskoj.

U pisanim narativima koje smo uradili za Hrvatsku vidljivo je da su, na primjer, Srbi koji su zatvarani u Bosanskom Brodu nakon što su srpske snage preuzele kontrolu nad Posavskim koridorom premješteni u zatvore u Hrvatskoj. Na početku rata na Posavskom koridoru bilo je prisutno nekoliko vojski: JNA, Hrvatska vojska, Hrvatsko vijeće obrane i Teritorijalna odbrana RBiH. Dok je Bosanski Brod bio pod kontrolom hrvatskih snaga otvarana su mjesta u koje su zatvarani Srbi, nakon što su kontrolu preuzele srpske snage otvarana su zatočenički objekti u koje su zatvarani Muslimani i Hrvati, ponekad su to bila čak ista mjesta u koje su ranije zatvarani Srbi.

Istražujući dešavanja na Kupresu, gdje su izbili prvi sukobi nakon kojih je počeo rat u BiH, jedan hrvatski profesor je napisao da su se tada na meti vojski našli civili koji su masovno zatvarani i mučeni, što će biti karakteristika cjelog rata koji je uslijedio u BiH. Potvrđuje to veliki broj logora i drugih mjesta zatočenja u koje su zatvarani i civilni i vojni zarobljenici, a korišteni su osim postojećih kapaciteta u zatorima i pritvorskim mjestima, svi javni objekti, od obdaništa, škola, preduzeća, domova kulture, do stadiona, robnih kuća, stanova privatnih kuća, a ponekad i cjela sela. Zajedničko za mnoga od tih mjesta je da su zatočenici ponižavani, psihički i fizički mučeni i seksualno zlostavljani.

U Osnovnoj školi u Frkašiću (naseljeno mjesto u opštini Udbina u Hrvatskoj) u sklopu SAO Krajine je 1993. godine formiran zatvor u koji su dovođeni ratni zarobljenici, pripadnici Hrvatske vojske, Hrvatskog vijeća obrane i Armije RBiH. Dio zatočenih su bili i civili među kojima je bilo i žena. Stražari su imali psa. Jedan od čuvara, Goran Zjačić, bacao je hranu psu tjerajući onda zatočenika Kadira Bećirspahića (zarobljen kao pripadnik Armije RBiH) da se otima sa psom za hranu. Međutim, Bećirspahić kaže da ga pas nikada nije napadao, jer je i on sam "smrdio jednako kao i taj pas". Za maltretiranje zatočenika psa su koristili i pripadnici srpskih snaga u Domu zdravlja u Kotor Varoši gdje su psa, njemačkog ovčara, puštali da napada zatočenike. Jedan od napadnutih je Enes Terzić koga je pas oborio na zemlju, a onda ga grizao...

Na samom kraju sela Kaćuni (Busovača), u blizini kasarne bivše JNA, nalazio se Silos koji se prije rata koristio za skladištenje pšenice. Sredinom 1993. godine Silos je pretvoren u zatočenički objekt u kome je bilo zatvoren 21 pripadnik Hrvatskog vijeća obrane koji su bili uhapšeni u Fojnici. Među njima je bio i Marijan Krajina koji kaže da je "zabijao glavu u beton da ne sluša jauke svog sina koji se nalazio u susjednoj prostoriji": "Boga sam molio samo za jedno: da umrem! Ako pakao doista postoji – onda je pakao bio ovdje! Četvorica nas je bilo kojima su ovdje bili i sinovi. Sve se preživi, neka me udara koliko hoće, ali slušati kako tvoje dijete satima udaraju..."

Prije rata auto-kamp Lužani, na Ilidži, služio je za ostavljanje auto-prikolica na čuvanje van sezone. Sastavni dio auto-kampa bili su bugalovi u kojima su od 1. januara 1993. držani zatočenici, civili, Muslimani i Hrvati. F.S. je u auto-kamp zatvorena u decembru 1993, kada je "istjerana na ulicu i odvojena od sina koga je imala iz mješovitog braka sa Srbinom". Ostala je

tu zatvorena do kraja rata, gdje je višestruko mučena i bila tjerana na prisilni rad. Sve to vrijeme pokušavala se izboriti za svoje dijete. Kad je izašla na slobodu bila je u osmom mjesecu trudnoće jer je višestruko silovana.

U Rapatnici, jedna od mjesnih zajednica opštine Srebrenik, u Omladinskom domu koji je do rata korišten kao objekat u kome su se organizirale zabave u aprilu 1992. godine formirano je mjesto za zatvaranje koje je bilo pod kontrolom Armije RBiH. Pero Đukić, koji je bio među zarobljenima, jednog dana je odveden u salu Doma i izveden na binu na kojoj su bili sto, stolicu i četiri-pet uniformisanih lica pored kojih je bila torba sa alatom. On je mučen lemilicom, a sjeća se i električnog kabla sa prekidačem i štipaljka koje su mu zakačili za uši. Ožilje od toga nosi i danas.

Logor Nepeke je osnovan 24. decembra 1994. godine, a naknadno je regulisan Uredbom Fikreta Abdića od 20. marta 1995. Kroz ovaj logor je prošlo oko 2.383 zatočenika. Zatočenicu Alemu Grahović su tri dana tukli u prostoriji u kojoj je bilo sedmero zatočenika. Ibrahim Jušić, koji je bio odjeven u šarenu vojnu uniformu, psovao joj je majku i tukao je gumenom policijskom palicom po ispruženim rukama i po glavi. Govorio joj je da će naći njene sinove i da će ih ubiti, jer su bili u Petom korpusu Armije RBiH. Policija je dovela njenog supruga koji je morao stajati na vratima prostorije da čuje kako ona plače. Potom je odvedena na prisilni rad u Veliku Kladušu.

Za dokumentiranje logora i mjesta zatočenja koje smo uradili u ovoj godini uzeli smo 95 izjava od bivših logoraša i koristili smo 81 izjavu svjedoka iz haških procesa, zatim 64 svjedočenja sa domaćih sudova i 494 svjedočenja iz procesa koje su vodili sudovi u regionu. Pri tome smo koristili i analizirali 106 presuda, te 199 drugih dokumenata. U istraživanju smo koristili i 311 medijskih sadržaja iz 48 različitih medija i 51 knjigu. Svi ovi izvori precizno su navedeni u našim profilima u fus notama.

Ovo su podaci za istraživanje provedeno u ovoj godini, a sa istraživanjem nastavljamo i dalje. Projekat podržava Evropska komisija, švedski CRD, američki NED i Fondacija RFB.